

حقوق بشر

و آزادی‌های اساسی

دکتر سید محمد هاشمی

استاد دانشگاه شهید بهشتی

هاشمی، سید محمد. ۱۳۲۰ -

حقوق بشر / سید محمد هاشمی. — تهران: میزان، ۱۳۸۴.

ISBN: 964-511-016-5

۶۹۲ ص

فهرست نویسی براساس اطلاعات فیبا.

۱. حقوق بشر. الف. عنوان.

۳۲۳/۴

ج ۲ هـ JC۵۷۱/

۸۴-۱۷۱۸۴ م

کتابخانه ملی ایران

۲۱۷

نشر میزان

حقوق بشر

و آزادی‌های اساسی

دکتر سید محمد هاشمی

استاد دانشگاه شهید بهشتی

چاپ اول: پاییز ۱۳۸۴

شمار: ۵۰۰۰ نسخه

قیمت: ۷۷۰۰ تومان

شابک: ۵-۱۶-۵۱۱-۹۶۴

دفتر مرکزی: خ ایرانشهر، جنب مسجد جلیلی، پلاک ۳۴، طبقه سوم، واحد ۶، تلفن ۸۸۳۰۶۲۰۲
واحد پخش و فروش: نمایشگاه و فروشگاه تخصصی کتب حقوق و علوم سیاسی، انتشارات
دانشگاه تهران، نشر میزان، خ انقلاب، بین لاله‌زار و فرصت، پلاک ۶۰۵، تلفن و دورنویس ۸۸۸۴۵۳۸۶

به نام خداوند گیتی فروز (۱)

خداوند شام و خداوند روز
 ز روحش در او جوهر جان دمید^(۲)
 به حکمت ز فضلش ورا برگشاد
 به آزادگی، جسم و جان را فشرد
 که روزی بجوید به عزم و به کار
 گشاده کند زندگی بر آنام
 اراده و عزم بشر هادی است
 تساوی به ذات و تساوی حقوق
 اخسوت بُود شرط پایداری
 شمارش شعور سرپا گرفت
 حقوق اساسی بدان مستدل
 که هر یک از آن گوهری پربهاست
 تفکر^(۵) بُود، گوهر معتبر
 شهادت به «الرَّحْمَنُ»^(۶) و «وَالْقَلَمُ»^(۷)
 به سوی نظام حقوق بشر
 به آسایش و نشو و فرخندگی
 دمامد حقوق بشر پرورد
 به آزادگی سر برآرد بلند
 حقوق بشر، هان! بر آن متکی است
 رها آفریدت خدای جهان^(۸)
 به آزادگان صد درود و سلام

به نام خداوند گیتی فروز
 که از خاک تیره بشر آفرید
 بشر را به هستی کرامت^(۳) نهاد
 جهان طبیعت به انسان سپرد
 به خشکی و دریا شید او استوار
 سه مینا^(۴) بُود آدمی را مرام
 بنای نخستین بر آزادی است
 تساوی بُود رکن دوم و ثبوت
 سه دیگر بُود رکن همبستگی
 بدین سان حقوق بشر پا گرفت
 مزین بدان شد حقوق ملل
 حقوق بشر مصدر جلوه هاست
 فسراتر نهاد حقوق بشر
 بُود مظهر آن «بیان» و «قلم»
 همه ره بجویند از این رهگذر
 به آزادی، امنیت و زندگی
 سبزد رهنمود همام خرد
 پیامش رهاند بشر را ز بند
 که آزادگی جوهر آدمی است
 مشو بنده و برده دیگران
 به آزادگی ره سپارند انام

- ۱- این شعر سروده مؤلف (سید محمد هاشمی) در سال ۱۳۸۳ می باشد.
- ۲- وَ إِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي خَالِقٌ بَشَرًا مِّنْ حَمَإٍ مَّسْنُونٍ. وَإِذَا سَوَّيْتَهُ وَ نَفَخْتُ فِيهِ مِن رُّوحِي فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِينَ (حجر / ۲۸ و ۲۹).
- ۳- وَ لَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَ حَمَلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَ الْبَحْرِ وَ رَزَقْنَاهُمْ مِّنَ الطَّيِّبَاتِ وَ فَعَّلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِّمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا (اسراء / ۷۰).
- ۴- ماده ۱ اعلامیه جهانی حقوق بشر ۱۰ دسامبر ۱۹۴۸.
- ۵- قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الْأَعْمَى وَ الْبَصِيرُ أَفَلَا تَتَفَكَّرُونَ (انعام / ۵۰).
- ۶- الرَّحْمَنُ + عَلَّمَ الْقُرْآنَ + خَلَقَ الْإِنْسَانَ + عَلَّمَهُ الْبَيَانَ (الرحمن / ۱ تا ۴).
- ۷- بَ وَ أَنْفَسَ وَ مَا يَسْطُرُونَ (قلم / ۱).
- ۸- لَا تَكُنْ عَبْدَ غَيْرِكَ فَقَدْ جَعَلَكَ اللَّهُ حُرًّا (امام علی).

بشر از قدیم‌الایام در معرض تاخت و تازهای فراوان و مورد تهدید، قتل، غارت، شکنجه و کشتار جمعی از ناحیه زورگویان و شکنجه‌گران حاکم بوده است. از زمانی که تاریخ به یاد دارد، در هر زمان عده‌ای از افراد بشر، از حقوق طبیعی و ذاتی محروم مانده و از دست گروهی هموعان مستبد، مغرور و صاحب قدرت خویش رنج و ستم کشیده‌اند. اما در عین حال، از همان ابتدا که ظالمان مرتکب ظلم شده‌اند، مقابله با ظلم نیز بکار افتاده و حس انساندوستی برانگیخته شده است. در این میان، تعالیم دینی و اخلاقی و پشتیبانی اندیشمندان، فلاسفه و دانشمندان و به طور کلی بشردوستان، نقش سازنده و روشنگرانهای را برای توسعه حقوق و آزادی‌های انسانی ایفا کرده‌اند.

پس از گذر از مجاری سخت و تاریک تاریخ، امروزه افراد بشر، در حالی که در سراسر جهان پر اکنده‌اند، با تبار مشترک خود، پیوندی عمیق و ناگسستنی میان آنان وجود دارد، به ترتیبی که می‌توان جامعه بشری را خانواده‌ای واحد تلقی نمود که بین آنان رابطه عاطفی عمیق، همدلی، همنوایی و شأن و منزلت برابر مورد انتظار است. کرامت، امنیت و آزادی اساس و پایه حیات جامعه انسانی است تا بر اساس آن، افراد بتوانند:

اولاً، با عزت و سربلندی، از مجموعه مواهب طبیعی که در اختیارشان است، به طور مساوی برخوردار شوند؛

ثانیاً، نسبت به حفظ جان، حیثیت و حقوق مادی و معنوی خود بیم و هراسی نداشته باشند؛

ثالثاً، بدون دغدغه خاطر، استعدادهای خویش را، در حدود مقدورات جامعه مورد نظر، بکار اندازند و تمایلات و تمنیات خویش را ارضاء نمایند.

این آرمان مشترک انسانی، پس از گذر از معبر پرفراز و نشیب تاریخ و انقراض تدریجی حکومت‌های تباهاکار جباران، از برکت رشد فکری توده‌ها، امروزه تحت عنوان «حقوق اساسی بشر» جلوه جهانی به خود گرفته و فرهیختگان، برای بازیافت و اعتلای آن، به زبان مشترک رسیده‌اند.

اعلامیه جهانی حقوق بشر سند مشترکی است که در آن «شناسایی ذاتی کلیه خانواده بشری و حقوق یکسان و انتقال‌ناپذیر آنان، به عنوان اساس آزادی، عدالت و صلح»^(۱)

مورد توجه و اصول برابری، منع تبعیض، آزادی، امنیت و برخورداری از حقوق گوناگونی که در خور شأن همه انسان‌هاست، مورد تأکید قرار گرفته است.^(۱)

با این ترتیب، می‌توان گفت که حقوق بشر مقید به هیچ حد و مرز جغرافیایی، نژادی، مذهبی و طبقاتی نیست و تمام کانون‌های قدرت در همه جای دنیا باید در مقابل آن خاضع و تسلیم باشند.

هم اینک، اکثر کشورهای جهان، با درک این موضوع و با تمسک به حلقه ائتلاف جهانی، خود را ناگزیر از قبول مراتب و اعتراف به حقوق و آزادی‌های انسانی می‌بینند و آنرا زینت‌بخش قوانین اساسی خود می‌سازند.

در این خصوص، مردم ایران در طول یک قرن گذشته و در پی دو انقلاب، با جریان‌ات فکری معتقد به کرامت و ارزش والای انسانی همراه شده‌اند که حاصل آن رسمیت یافتن حقوق ملت بوده است. ابتدا در متمم قانون اساسی مشروطیت ۱۳۲۵ قمری، این حقوق به تفصیل و در اصول متعدد^(۲) مورد توجه قرار گرفته است؛ آنگاه در قانون اساسی جمهوری اسلامی ۱۳۵۸ شمسی، با تأکید ویژه بر غیر قابل سلب بودن آزادیهای مشروع مردم،^(۳) حقوق مدنی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مردم، در جلوه‌های گوناگون، ترسیم شده است که به ترتیب ذیل مورد اشاره قرار می‌گیرد:

۱- در فصل سوم (اصول ۱۹ تا ۴۲) حقوق ملت در عناوین مختلف برابری، آزادی، امنیت حقوقی و قضائی و برخورداری از حقوق مختلف مدنی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی غیر قابل سلب مقرر و آزادی افراد تا آن حد که به حقوق و آزادی دیگران و ارزش‌های جامعه ضرری نرساند، وسیعاً مورد تأکید قرار گرفته است.

۲- دموکراسی و حاکمیت ملی در بنیانگذاری نظام (اصل ۱)، اداره امور کشور به اتکاء آراء عمومی (اصل ۶) و حقوق ناشی از حاکمیت ملت (فصل ۵) آزادی‌های اجتماعی و سیاسی مردم را به خوبی نمایان می‌سازد.

در مجموعه حاضر، تحت عنوان «حقوق بشر و آزادی‌های اساسی» سعی بر آن شده است که موضوع حقوق انسان و زوایای مختلف ارزشی، نظری، تاریخی، اجتماعی، هنجاری و حقوقی داخلی و بین‌المللی مورد بررسی تحلیلی قرار گیرد.

در برنامه‌ریزی‌های اولیه تدوین حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران، سه قسمت

۱- مواد متعدد همان اعلامیه.

۲- اصول هشتم تا بیست و پنجم متمم قانون اساسی مشروطیت ۱۲۸۶ شمسی.

۳- اصل نهم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران.

در سه جلد اول (اصول و مبانی کلی نظام)، دوم (حاکمیت و نهادهای سیاسی) و سوم (حقوق اساسی مردم) پیش‌بینی شده بود. اما، با گذشت زمان قابل توجه (بیش از ده سال)، مشاهده می‌شود گسترده‌تری نگرش‌های فلسفی، دینی تاریخی، اجتماعی و سیاسی و نیز تعدد و تنوع مقوله‌های حقوق بشر در قلمرو داخلی و بین‌المللی، به ترتیبی است که مجموعه حاضر اینک، فراتر از محدوده موضوعی حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران می‌باشد. بدین جهت، با عدول از روند پیش‌بینی شده، این مجموعه تحت عنوان «حقوق بشر و آزادی‌های اساسی» ارائه می‌شود، با امید به اینکه پیام‌آور برتری منطقی این نعمت خدادادی نسبت به تمامی مقامات و نهادهای سیاسی حاکم باشد.

در نگرش کتاب حاضر، علاوه بر مراجعه به کتب، منابع و اسناد متعدد، با ذکر مرجع، از مشاوره‌ها و راهنمایی‌های ارزنده استادان گرانقدر و همکاران ارجمند دانشگاهی و نیز از یاری بی‌شائبه دانشجویان عزیز خود در دوره‌های کارشناسی ارشد و دکتری حقوق عمومی و بین‌الملل بهره برده‌ام. از همه کسانی که به هر نحو در این کار خیر مرایاری داده‌اند، صمیمانه سپاسگزارم.

از تمامی عزیزان، به ویژه فرهیختگان و استادان گرامی تقاضا دارد از ارائه طریق و پیشنهادهای اصلاحی نسبت به اینجانب دریغ نفرمایند تا در چاپهای بعدی مورد توجه قرار گیرد.

در خاتمه، از همسر گرامی و یار مهربانم که در این کار تحقیقی، با صبر و همراهی خود، مرایاری داده است، قلباً قدرشناسی می‌کنم.

سید محمد هاشمی

مرداد ماه ۱۳۸۴

فهرست تحلیلی مطالب

شماره پاراگراف	شماره صفحه
۱	۱
بخش مقدماتی	۱
بند اول: فرد و حقوق	۲
اول: فرد به منزله غایت حقوق	۳
دوم: خطاب حقوق به فرد در جامعه‌ای که زندگی می‌کند	۴
سوم: حقوق در مقام بیان آزادی فرد در جامعه	۵
بند دوم: تعاریف حقوق بشر	۶
اول: تعریف هستی شناختی حقوق بشر	۷
دوم: تعریف سیاسی حقوق بشر	۸
الف: مفهوم سیاسی حقوق بشر	۹
ب: حقوق بشر و قدرت عمومی	۱۰
سوم: تعریف حقوقی حقوق بشر	۱۱
الف: حقوق و امتیازات انسانی	۱۲
یک: حق حاکمیت انسان بر امور خویش	۱۳
دو: حق برخورداری انسان از امکانات زندگی	۱۴
سه: ساختار حقوقی حقوق و امتیازات انسان	۱۵
ب: تضمین حقوقی حقوق بشر	۱۴
یک: قواعد حقوقی تبیین کننده حقوق بشر	۱۶
دو: نظام حقوقی تضمین کننده حقوق بشر	۱۷
عنوان اول: زمینه‌های کلی حقوق بشر	
طرح مطلب	۱۸
فصل اول: زمینه‌های فلسفی حقوق بشر	۱۹
مقدمه	۱۹
بخش اول: دیدگاه فلاسفه قدیم	۲۰
بند اول: فلاسفه مغرب زمین	۲۱

اول: جایگاه انسان از نظر فلاسفه یونان.....	۲۰
الف: سقراط.....	۲۲
ب: افلاطون.....	۲۳
ج: ارسطو.....	۲۴
دوم: حکمت رواقی مبتنی بر آزادی، برابری و برادری.....	۲۵
الف: زنون.....	۲۶
ب: سیسرون.....	۲۷
بند دوم: فلاسفه مشرق زمین.....	۲۸
اول: سعادت انسان در جامعه چینی.....	۲۸
الف: لائوتسه.....	۲۹
ب: کنفوسیوس.....	۳۰
دوم: جامعه هندو و منزلت انسان در فلسفه بودایی.....	۳۱
بخش دوم: اندیشه‌های فلسفی قرون وسطا.....	۳۲
بند اول: فلاسفه مغرب زمین.....	۳۲
اول: سیر تحول عملی آیین حیاتبخش مسیحیت تا نفیث عقاید.....	۳۳
دوم: سیر تحول فکری اندیشه‌های فلسفی قرون وسطا.....	۳۴
الف: سنت اوگوستن.....	۳۵
ب: سن توماداکن (توماس آکویناس).....	۳۶
بند دوم: فلاسفه اسلامی.....	۳۶
اول: فارابی.....	۳۷
الف: انواع اجتماعات.....	۳۶
یک: اجتماعات از نظر کمی.....	۳۸
دو: اجتماعات از نظر کیفی.....	۳۹
ب: مدینه فاضله بر مبنای عدالت و تعاون اجتماعی.....	۳۸
یک: عدالت اجتماعی.....	۴۰
دو: تعاون اجتماعی.....	۴۱
دوم: ابوعلی مسکویه.....	۴۲
الف: اجتماع انسانی و ضرورت آن.....	۴۳
ب: سیاست و حکومت.....	۴۴
ج: عدالت.....	۴۵

۴۵	د: مشارکت	۴۶
۴۵	سوم: ابن سینا	۴۷
۴۶	الف: در تکوین و تشکیل جامعه	۴۸
۴۶	ب: عدالت	۴۹
۴۸	ج: جایگاه و نقش مردم در سیاست و حکومت	۵۰
۴۹	چهارم: خواجه نصیرالدین طوسی	۵۱
۴۹	الف: مدنیت انسان و تعاون اجتماعی	۵۲
۵۰	ب: عوامل پایداری اجتماع	۵۳
۵۰	ج: سیاست	۵۴
۵۱	د: قانون	۵۵
۵۱	ه: آزادی و نظام سیاسی	۵۶
۵۲	بخش سوم: حقوق بشر و نظر اندیشمندان بعد از رنسانس	۵۷
۵۳	بند اول: اندیشه حقوق بشر در عصر جدید	
۵۳	اول: طرفداران حقوق بشر	
۵۳	الف: ماکیاوول	۵۸
۵۴	ب: جان لاک	۵۹
۵۶	ج: متسکیو	۶۰
۵۸	د: ژان ژاک روسو	۶۱
۶۰	ه: ایمانوئل کانت	۶۲
۶۱	دوم: مخالفان حقوق بشر	
۶۱	الف: مخالفت با حقوق بشر در اندیشه محافظه کار	۶۳
۶۳	ب: مخالفت مارکسیستی با حقوق بشر	۶۴
۶۴	بند دوم: نگرش آزادیخواهانه حقوق بشر در قرن نوزدهم	
۶۴	اول: هگل	۶۵
۶۵	دوم: جان استوارت میل	۶۶
۶۸	بند سوم: اندیشه های حقوق بشر در قرن بیستم	۶۷
۶۸	اول: حقوق بشر و اندیشه های لیبرال - سوسیال	
۶۸	الف: برتراند راسل	۶۸
۶۹	ب: هارولد ج. لاسکی	۶۹
۶۹	ج: کارل پوپر	۷۰

۷۰	د: آیزایا برلین	۷۱
۷۲	دوم: حقوق بشر و اندیشه لیبرال فردریش هایک	۷۲
۷۴	بند چهارم: مبانی نظری حقوق بشر	۷۳
۷۴	اول: مبانی سنتی حقوق بشر	۷۴
۷۴	الف: مبانی دینی و مذهبی	۷۴
۷۵	ب: نظریه حقوق طبیعی	۷۵
۷۷	ج: نظریه اثبات گرایی	۷۶
۷۹	دوم: نظریات نوین حقوق بشر	۷۷
۷۹	الف: نظریه حقوقی مبتنی بر عدالت	۷۷
۸۱	ب: نظریه حقوقی مبتنی بر کرامت	۷۸
۸۳	فصل دوم: مبانی دینی حقوق بشر	۷۹
۸۳	بخش اول: ادیان قدیم	
۸۳	بند اول: دین زرتشت	۸۰
۸۴	اول: اصول بنیادین زرتشت	۸۱
۸۵	دوم: موقعیت فردی انسان	
۸۵	الف: خلقت انسان و آرمان آفرینش	۸۲
۸۶	ب: آزادی و اختیار تعیین سرنوشت	۸۳
۸۷	سوم: شایستگی های زندگی اجتماعی	۸۴
۸۷	الف: برابری ذاتی انسان ها	۸۵
۸۸	ب: زرتشت و زندگی اجتماعی	۸۶
۸۹	بند دوم: دین یهود	۸۷
۹۰	اول: آزادی	
۹۰	الف: آزادی و بردگی	۸۸
۹۱	ب: آزادی - اختیار	۸۹
۹۲	دوم: برابری	۹۰
۹۳	سوم: صلح و عدالت	۹۱
۹۴	چهارم: برادری و همزیستی	۹۲
۹۶	بند سوم: دین مسیح	۹۳
۹۶	اول: شخصیت فردی انسان	

۹۴	الف: کرامت و عزت انسانی	۹۶
۹۵	ب: آزادی و حقیقت	۹۷
۹۶	ج: طبیعت اجتماعی انسان	۹۸
۹۷	د: حقوق انسانی	۹۹
	دوم: نظام اجتماعی	۱۰۰
۹۸	الف: جایگاه اصلی جود انسانی	۱۰۰
۹۹	ب: همبستگی	۱۰۱
۱۰۰	ج: همراهی و مساعدت	۱۰۲
۱۰۱	د: مشارکت	۱۰۳
	بخش دوم: اسلام و حقوق بشر	۱۰۳
۱۰۳	بند اول: حیات انسانی	۱۰۴
	اول: حیات فردی انسان	۱۰۴
۱۰۴	الف: کرامت ذاتی و استعدادهای مثبت و منفی انسان	۱۰۴
۱۰۵	ب: کرامت اکتسابی ناشی از رفتار شایسته انسانی	۱۰۵
۱۰۶	دوم: جامعه نمونه اسلامی	۱۰۶
	بند دوم: روابط اجتماعی و حقوق بشر	۱۰۷
۱۰۷	اول: اصول حاکم بر روابط اجتماعی	۱۰۸
۱۰۸	الف: اصل برابری	۱۰۸
۱۰۹	ب: اصل مسؤولیت	۱۰۹
۱۱۰	ج: اصل همزیستی	۱۰۹
۱۱۱	دوم: عناوین پاره‌ای از حقوق و آزادی‌های انسانی	۱۱۰
۱۱۲	فصل سوم: زمینه‌های تاریخی حقوق بشر	۱۱۲
۱۱۳	بخش اول: حقوق بشر در میراث قدما	۱۱۲
	بند اول: تاریخ باستانی حقوق بشر	۱۱۳
۱۱۴	اول: قانون حمورابی	۱۱۳
۱۱۵	دوم: فرمان کورش کبیر	۱۱۶
۱۱۶	سوم: رومیان و الواح دوازده‌گانه	۱۱۷
۱۱۷	چهارم: دموکراسی و حاکمیت قانون در یونان	۱۱۹

بند دوم: تاریخ حقوق بشر در قرون وسطا	۱۱۸
اول: حاکمیت کلیسا و آثار محدودکننده آن	۱۱۹
دوم: منشور کبیر انگلستان و حقوق اتباع	۱۲۰
بخش دوم: از رنسانس تا نهضت حقوق بشر	۱۲۱
بند اول: رنسانس و تبعات انسان‌گرایانه آن	۱۲۲
اول: دادخواست حقوق ۱۶۲۸	۱۲۳
دوم: فرمان قانونی ۱۶۷۹ «امنیت قضائی» (هابس کورپوس)	۱۲۴
سوم: اعلامیه حقوق ۱۶۸۹	۱۲۵
بند دوم: عصر روشنگری و انقلابات حقوق بشر	۱۲۶
اول: اعلامیه استقلال آمریکا و راه‌آوردهای حقوق بشری آن	۱۲۷
دوم: انقلاب فرانسه و اعلامیه حقوق بشر و شهروند	۱۲۸
سوم: الغاء بردگی	۱۲۹
بخش سوم: سرنوشت حقوق بشر در قرن بیستم	۱۳۰
بند اول: استقرار نظام‌های سیاسی اقتدارگرا و فرایندهای حقوق بشری آن	۱۳۱
اول: مارکسیسم و حقوق بشر	۱۳۲
الف: ایجاد جامعه بدون طبقه	۱۳۳
ب: دستیابی به آزادی‌های واقعی	۱۳۴
دوم: فاشیسم و نازیسم و انکار حقوق بشر	۱۳۵
الف: فاشیسم	۱۳۶
ب: نازیسم	۱۳۷
بند دوم: نهضت جهانی حقوق بشر و آثار حقوقی آن	۱۳۸
اول: منشور جهانی حقوق بشر	۱۳۹
الف: اعلامیه جهانی حقوق بشر	۱۴۰
ب: میثاق‌های بین‌المللی حقوق بشر	۱۴۱
ج: تعدد حمایت‌های مقوله‌ای حقوق بشر بین‌المللی	۱۴۲
دوم: منطقه‌ای شدن حقوق بشر	۱۴۳
الف: منطقه‌ای شدن اروپایی حقوق بشر	۱۴۴
یک: منطقه‌ای شدن به وسیله شورای اروپا: کنوانسیون اروپایی حقوق بشر	۱۴۵

دو: منطقه‌ای شدن به وسیله جامعه اقتصادی اروپا.....	۱۴۵
ب: منطقه‌ای شدن آمریکایی حقوق بشر.....	۱۴۶
ج: منطقه‌ای شدن آفریقایی حقوق بشر.....	۱۴۷
د: اعلامیه اسلامی حقوق بشر.....	۱۴۸
سوم: میراث‌های فرهنگی و نسبیّت حقوق بشر.....	۱۴۹
بند سوم: نگرش تحلیلی بعثت حقوق بشر.....	۱۵۰
نسل اول: حقوق مدنی و سیاسی.....	۱۵۱
نسل دوم: حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی.....	۱۵۲
نسل سوم: حقوق همبستگی.....	۱۵۳
بند چهارم: سیر تحول حقوق بشر در ایران.....	۱۵۴
اول: انقلاب مشروطیت و نهضت آزادیخواهی.....	۱۵۵
دوم: انقلاب اسلامی و دستاوردهای حقوق بشری آن.....	۱۵۶
فصل چهارم: زمینه‌های حقوقی حقوق بشر	
مقدمه.....	۱۵۷
بخش اول: مبانی حقوق بشر.....	۱۵۸
بند اول: حقوق طبیعی یا فطری.....	۱۵۹
اول: مفهوم حقوق طبیعی.....	۱۶۰
الف: مفهوم سنتی حقوق طبیعی.....	۱۶۱
ب: مفهوم جدید حقوق طبیعی.....	۱۶۲
دوم: تضمین حقوق طبیعی.....	۱۶۳
الف: حقوق طبیعی و دموکراسی.....	۱۶۴
ب: حقوق طبیعی و مقاومت در مقابل فشار حکومت.....	۱۶۵
بند دوم: حقوق موضوعه و تضمین حقوق بشر.....	۱۶۶
اول: قانون اساسی.....	۱۶۷
الف: ارکان اساسی قانون اساسی.....	۱۶۸
ب: مفاهیم حقوقی قانون اساسی.....	۱۶۹
یک: مفهوم ماهوی.....	۱۷۰
دو: مفهوم شکلی.....	۱۷۱

ج: جایگاه حقوق بشر در قانون اساسی	۱۷۰
یک: نظریات فوق دستوری و فلسفی حقوق بشر	۱۷۱
دو: نظریه دستوری حقوق بشر	۱۷۲
دوم: قانون عادی و سازماندهی حقوق بشر	۱۷۳
الف: قانونگذاری عام حقوق بشر	۱۷۴
ب: قانونگذاری خاص حقوق بشر	۱۷۵
بند سوم: حقوق بشر و اوضاع و احوال اجتماعی	۱۷۶
اول: حقوق و آزادی‌های عمومی در زمان عادی	۱۷۷
الف: نظام تعقیبی	۱۷۸
ب: نظام پیشگیرانه	۱۷۹
یک: اجازه قبلی	۱۸۰
دو: ممنوعیت	۱۸۱
سه: اعلام قبلی	۱۸۲
دوم: حقوق و آزادی‌های عمومی در حالت فوق‌العاده	۱۸۳
الف: حکومت نظامی و ممنوعیت استقرار آن	۱۸۴
ب: حالت جنگ و شرایط اضطراری	۱۸۵
بخش دوم: اصول پایه‌گذار حقوق بشر	۱۸۶
بند اول: اصل حیثیت و منزلت انسانی	۱۸۷
اول: منابع حقوقی اصل حمایت از منزلت انسانی	۱۸۸
الف: منابع بین‌المللی	۱۸۹
ب: منابع داخلی	۱۹۰
دوم: حمایت از منزلت انسانی در مقابله با جرائم علیه بشریت	۱۹۱
بند دوم: اصل آزادی	۱۹۱
اول: مفهوم آزادی	۱۹۲
الف: مفاهیم طبیعی و حقوقی آزادی	۱۹۳
ب: ماهیت آزادی	۱۹۴
ج: ابعاد آزادی	۱۹۵
د: هدف غائی یا راه‌های اعمال آزادی	۱۹۶
ه: مقوله‌های آزادی	۱۹۷
دوم: منابع حقوقی اصل آزادی	۱۹۸

الف: منابع بین‌المللی	۱۹۷
ب: منابع داخلی	۱۹۸
سوم: زمینه‌های تضمین اصل آزادی	۱۹۹
الف: التزام عملی دولت در تضمین آزادی	۲۰۰
ب: اعتقاد عمومی به اصل آزادی	۲۰۱
بند سوم: اصل برابری	۲۰۲
اول: منابع حقوقی اصل برابری	۲۰۳
الف: منابع بین‌المللی	۲۰۴
ب: منابع داخلی	۲۰۵
دوم: مؤلفه‌های اصل برابری	۲۰۶
الف: برابری منزلت اقوام و قبایل	۲۰۷
ب: برابری منزلت زن و مرد	۲۰۸
یک: منزلت انسانی برابر زن و مرد در اندیشه اسلامی	۲۰۹
دو: منزلت برابر زن و مرد در اسناد بین‌المللی	۲۱۰
سه: منزلت برابر زن و مرد در حقوق داخلی	۲۱۱
ج: برابری افراد در حقوق و تکالیف	۲۱۲
یک: برابری در مقابل قانون	۲۱۳
دو: برابری در مقابل دادگاه‌ها	۲۱۴
سه: برابری در پرداخت مالیات	۲۱۵
چهار: برابری از لحاظ اشتغال به مشاغل دولتی	۲۱۶
بند چهارم: اصل برادری	۲۱۷
اول: منابع حقوقی اصل برادری	۲۱۸
الف: منابع بین‌المللی	۲۱۹
ب: حقوق داخلی	۲۲۰
دوم: زمینه‌های تحقق اصل برادری	۲۲۱
الف: توسعه سیاسی	۲۲۲
ب: عدالت اجتماعی	۲۲۳

۲۳۲	فصل پنجم: تضمینات متنوع برای حمایت از حقوق بشر	۲۳۲
۲۳۲	مقدمه	۲۳۰
۲۳۴	بخش اول: تضمینات داخلی حقوق بشر	
۲۳۴	بند اول: نهادهای حکومتی حمایت کننده از حقوق بشر	۲۳۱
۲۳۵	اول: نقش رئیس جمهور در حمایت از حقوق ملت	۲۳۲
۲۳۵	الف: تعهد اخلاقی رئیس جمهور در حمایت از حقوق مردم	۲۳۳
۲۳۶	ب: حمایت رئیس جمهور از حقوق مردم در پاسداری از قانون اساسی	۲۳۴
۲۳۷	دوم: حمایت پارلمانی	۲۳۵
۲۳۷	الف: رسیدگی به شکایات مردم از قوای سه گانه	۲۳۶
۲۳۷	ب: تحقیق و تفحص	۲۳۷
۲۳۸	ج: نقش نمایندگان	۲۳۸
۲۳۹	سوم: حمایت قضائی	۲۳۹
۲۳۹	الف: احیای حقوق عامه و گسترش عدالت و آزادی های مشروع	۲۳۰
۲۴۱	ب: مرجعیت رسیدگی به تظلمات مردم علیه مسؤولان و دستگاه های اداری	۲۳۱
۲۴۲	بند دوم: نهادهای مستقل حمایت کننده از حقوق بشر	۲۳۲
۲۴۲	دوم: حمایت های ابتکاری و مستقل مردمی	۲۳۳
۲۴۳	الف: آزادی احزاب و جمعیت ها	۲۳۴
۲۴۳	ب: آزادی اجتماعات و تظاهرات	۲۳۵
۲۴۴	دوم: حمایت نهادهای ملی	
۲۴۴	الف: مفهوم نهاد ملی و نقش حمایتی آن	۲۳۶
۲۴۶	یک: ترکیب اعضای نهاد ملی	۲۳۷
۲۴۶	دو: صلاحیت نهاد ملی	۲۳۸
۲۴۷	سه: آیین کار نهادهای ملی	۲۳۹
۲۴۷	ب: وضعیت تأسیس نهاد ملی حقوق بشر در سطح داخلی	۲۴۰
۲۴۹	بخش دوم: تضمینات بین المللی حقوق بشر	۲۴۱
۲۴۹	بند اول: تضمینات و حمایت های مرتبط با دولت ها	۲۴۲

۲۴۳	اول: نظارت‌های حمایتی غیر قضائی بین‌المللی	۲۵۰
۲۴۴	الف: کمیسیون حقوق بشر	۲۵۰
۲۴۵	ب: کمیته‌ها	۲۵۳
۲۴۶	یک: کمیته حقوق مدنی و سیاسی	۲۵۳
۲۴۷	دو: کمیته حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی	۲۵۵
۲۴۸	سه: کمیته‌های مربوط به معاهدات خاص بین‌المللی	۲۵۸
۲۴۹	ج: گروه‌های کار	۲۵۹
۲۵۰	یک: گروه کار ناپدیدشدن‌های قهری یا ناخواسته	۲۶۰
۲۵۱	دو: گروه کار بازداشت‌های خودسرانه	۲۶۱
۲۵۲	دوم: نظارت‌های حمایتی قضائی بین‌المللی	۲۶۵
۲۵۳	الف: دادگاه اروپایی حقوق بشر	۲۶۵
۲۵۴	ب: دادگاه آمریکایی حقوق بشر	۲۶۶
۲۵۵	بند دوم: تضمینات و حمایت‌های بین‌المللی مستقل از دولت‌ها	۲۶۹
۲۵۶	اول: تحرکات فعال بین‌المللی	۲۶۹
۲۵۷	دوم: سازمان‌های غیر دولتی	۲۷۰
۲۵۸	الف: سازمان عفو بین‌المللی	۲۷۱
۲۵۹	ب: کمیته بین‌المللی صلیب سرخ	۲۷۲
۲۶۰	ج: کمیسیون بین‌المللی حقوقدانان	۲۷۳

عنوان دوم

موضوعات اساسی حقوق بشر

فصل اول: امنیت

۲۷۶	مقدمه	۲۶۱
-----	-------	-----

بخش اول: مقوله‌های امنیت

۲۷۷	بند اول: امنیت عمومی	
۲۷۷	اول: امنیت حیثیت و موارد نقض آن	۲۶۲

الف: منع دشنام، ناسزاگویی، اهانت و هجو	۲۶۳
ب: منع هتک اعتبار و آبرو	۲۶۴
دوم: امنیت جان	۲۶۵
سوم: امنیت حقوق مادی	۲۶۶
الف: امنیت مال	۲۶۷
ب: امنیت شغلی	۲۶۸
بند دوم: امنیت شخصی	۲۶۹
اول: امنیت مسکن	۲۷۰
دوم: امنیت خلوت (مصونیت از تجسس)	۲۷۱
سوم: امنیت اقامت	۲۷۲
بخش دوم: تضمینات حقوقی امنیت	۲۷۳
بند اول: تضمینات عام حقوقی	۲۷۳
اول: اصل حاکمیت قانون	۲۷۴
الف: حقانیت و مشروعیت قانون	۲۷۵
ب: کلیت و غیرشخصی بودن قانون	۲۷۶
ج: عطف به ماسبق نشدن قانون	۲۷۷
دوم: دادگستری شایسته	۲۷۸
الف: قابل دسترسی بودن دادگاه صالح برای دادخواهی	۲۷۹
ب: استقلال قضائی	۲۸۰
ج: مسؤولیت قضات یا دستگاه قضائی	۲۸۱
بند دوم: تضمینات خاص حقوقی امنیت (امنیت قضائی)	۲۸۲
اول: اصل برائت	۲۸۳
دوم: تعقیب قانونی	۲۸۴
الف: کشف جرم و تعقیب و دستگیری قانونی	۲۸۵
ب: تسریع در تفهیم اتهام	۲۸۶
ج: تشکیل پرونده و فراهم کردن مقدمات محاکمه در اسرع وقت	۲۸۷
سوم: محاکمه عادلانه	۲۸۸
الف: حق دفاع و حق انتخاب وکیل	۲۸۹
ب: علنی بودن دادگاه	۲۹۰
چهارم: اصل قانونی بودن جرائم و مجازات‌ها	۲۹۰

الف: منابع اصل قانونی بودن جرائم و مجازات‌ها.....	۳۱۱	۲۹۱
ب: راهبری قضائی اصل قانونی بودن جرائم و مجازات‌ها.....	۳۱۲	۲۹۲
پنجم: امنیت متهمین و محکومین در مقابل فشار و تعرض غیرقانونی..	۳۱۴	۲۹۳
الف: منع فشار و آزار و شکنجه در کسب اقرار و شهادت و سوگند.	۳۱۵	۲۹۴
ب: منع هتک حرمت به متهمین و محکومین	۳۱۷	۲۹۵
فصل دوم: آزادی‌های فکری		
۳۲۰		۲۹۶
مقدمه	۳۲۰	
بخش اول: آزادی عقیده.....	۳۲۱	۲۹۷
بند اول: جایگاه آزادی عقیده در نظام‌های مختلف سیاسی	۳۲۲	
اول: محدودیت آزادی عقیده در دولت‌های مکتبی	۳۲۲	۲۹۸
دوم: منع آزادی عقیده در دولت‌های استبدادی	۳۲۳	۲۹۹
سوم: آزادی عقیده دولت‌های آزاد.....	۳۲۳	۳۰۰
الف: تساهل و بردباری.....	۳۲۳	۳۰۱
ب: بیطرفی.....	۳۲۴	۳۰۲
بند دوم: اصل آزادی عقیده در نظام‌های فراملتی.....	۳۲۵	۳۰۳
اول: آزادی عقیده در نظام اسلامی.....	۳۲۵	۳۰۴
الف: دعوت متفکرانه به پذیرش اسلام.....	۳۲۵	۳۰۵
ب: آزادی عقیده و منع تحمیل آن.....	۳۲۶	۳۰۶
ج: گفتگوی آزاد و مجادله فکری	۳۲۷	۳۰۷
د: همزیستی مسالمت‌آمیز با غیرمسلمانان	۳۲۷	۳۰۸
ه: منع ارتداد	۳۲۹	۳۰۹
یک: نظام حقوقی ارتداد در اسلام	۳۲۹	۳۱۰
دو: تحلیل منع ارتداد در مقابل آزادی عقیده.....	۳۳۱	۳۱۱
دوم: آزادی عقیده در نظام بین‌المللی	۳۳۲	
الف: در اعلامیه جهانی حقوق بشر	۳۳۲	۳۱۲
ب: در میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی.....	۳۳۳	۳۱۳
ج: در اعلامیه امحاء تمامی اشکال نابردباری و تبعیض مذهبی ...	۳۳۴	۳۱۴
بند سوم: اصل آزادی عقیده در حقوق داخلی	۳۳۵	۳۱۵

۳۳۵	اول: آزادی داشتن عقیده	۳۱۶
۳۳۶	الف: آزادی داشتن عقیده دینی و مذهبی	
۳۳۶	یک: غیر شیعیان	۳۱۷
۳۳۶	دو: اقلیت‌های دینی شناخته‌شده	۳۱۸
۳۳۷	سه: سایر غیرمسلمانان	۳۱۹
۳۳۸	ب: آزادی داشتن عقیده سیاسی	۳۲۰
۳۳۹	دوم: آزادی بیان و ابراز عقیده	۳۲۱
۳۴۰	سوم: منع تفتیش عقیده	۳۲۲
۳۴۲	چهارم: منع ارتداد و تغییر عقیده	۳۲۳
۳۴۵	بخش دوم: آزادی مطبوعات	۳۲۴
۳۴۶	بند اول: نگرش عمومی به آزادی مطبوعات	
۳۴۶	اول: دولت و مطبوعات	۳۲۵
۳۴۸	دوم: آزادی بیان و مطبوعات در نظام فراگیر	
۳۴۸	الف: آزادی قلم و بیان در دین اسلام	۳۲۶
۳۵۰	ب: آزادی اطلاعات و مطبوعات در حقوق بین‌الملل	۳۲۷
۳۵۱	بند دوم: نگرش تاریخی و اجتماعی مطبوعات در ایران	
۳۵۱	اول: سیر قانونگذاری مطبوعات	۳۲۸
۳۵۳	دوم: جامعه‌شناسی مطبوعاتی در ایران	۳۲۹
۳۵۳	الف: فرهنگ و ادب مطبوعاتی	۳۳۰
۳۵۴	ب: علائق مذهبی	۳۳۱
۳۵۵	ج: جوسازی‌های سیاسی	۳۳۲
۳۵۶	د: فشار حکومت بر مطبوعات	۳۳۳
۳۵۶	ه: دولتی بودن پاره‌ای از روزنامه‌های کثیرالانتشار	۳۳۴
۳۵۷	بند سوم: آزادی مطبوعات در حقوق داخلی	۳۳۵
۳۵۸	اول: مفهوم نشریه	۳۳۶
۳۵۸	الف: ادواری بودن مطبوعات (نظم در انتشار)	۳۳۷
۳۵۹	ب: نام ثابت نشریه	۳۳۸
۳۵۹	ج: زمینه موضوعی نشریه	۳۳۹
۳۵۹	دوم: آزادی تأسیس و انتشار نشریه	۳۴۰
۳۶۰	الف: تقاضای امتیاز و شرایط آن	۳۴۱

۳۴۲	ب: بررسی تقاضا و ثبت و صدور امتیاز نشریه	۳۶۲
۳۴۳	سوم: آزادی بیان مطالب در نشریات	۳۶۴
۳۴۴	الف: رسالت مطبوعات	۳۶۴
۳۴۵	ب: حقوق مطبوعاتی	۳۶۵
۳۴۶	بند چهارم: مسؤولیت‌های مطبوعاتی در حقوق داخلی	۳۶۷
	اول: حدود قانونی مطبوعات	۳۶۷
	الف: حدود مطبوعات در قانون اساسی	۳۶۷
۳۴۷	یک: عدم اخلال به مبانی اسلام	۳۶۷
۳۴۸	دو: عدم اخلال به حقوق عمومی	۳۶۸
۳۴۹	ب: حدود مطبوعات در قانون مطبوعات	۳۶۹
۳۵۰	دوم: تخلفات و جرائم و مجازات‌های مطبوعاتی	۳۷۰
۳۵۱	الف: تخلفات مطبوعاتی	۳۷۰
۳۵۲	ب: تعرض به حقوق اشخاص	۳۷۱
۳۵۳	ج: جرائم عمومی	۳۷۳
۳۵۴	د: اهانت به مقدسات و شخصیت‌ها و اشخاص	۳۷۴
۳۵۵	ه: تحلیل حقوقی جرائم و مجازات‌های مطبوعاتی	۳۷۶
۳۵۶	سوم: اقامه دعوی مطبوعاتی	۳۷۹
۳۵۷	چهارم: آیین دادرسی مطبوعات	۳۸۰
۳۵۸	الف: دادگاه صالح	۳۸۱
۳۵۹	ب: تشکیل و رسمیت هیأت منصفه	۳۸۲
۳۶۰	ج: نقش مشارکتی هیأت منصفه در رسیدگی و صدور حکم	۳۸۳
	فصل سوم: آزادی‌های گروهی	۳۸۶
۳۶۱	مقدمه	۳۸۶
۳۶۲	بخش اول: آزادی تشکل (احزاب و انجمن‌ها)	۳۸۷
	بند اول: مبانی و زمینه‌های آزادی تشکل	۳۸۸
	اول: مبانی فکری آزادی تشکل	۳۸۸
۳۶۳	الف: تشکل انسانی در سیر اندیشه‌های بشری	۳۸۸
۳۶۴	ب: تشکل در اندیشه اسلامی	۳۹۲

۳۶۵	دوم: آزادی تشکّل در نظام بین‌المللی	۳۹۳
۳۶۶	سوم: سیر تحوّل آزادی‌های گروهی در ایران	۳۹۴
۳۶۷	الف: جمعیت‌های صنفی قبل از انقلاب مشروطیت	۳۹۴
۳۶۸	ب: نظام مشروطیت و بعثت احزاب و گروه‌ها	۳۹۵
۳۶۹	ج: سقوط رضاشاه و رونق ماجراجویی‌های حزبی	۳۹۷
۳۷۰	د: فرایند احزاب و گروه‌ها پس از کودتای ۱۳۳۲	۳۹۹
۳۷۱	ه: جمهوری اسلامی و فراز و نشیب‌های حزبی و گروهی	۴۰۰
۳۷۲	بند دوم: نظام حقوقی آزادی تشکّل در جمهوری اسلامی	۴۰۲
	اول: آزادی تعدّد و تنوّع تشکّل‌ها	۴۰۳
۳۷۳	الف: آزادی تعدّد تشکّل‌ها	۴۰۳
۳۷۴	ب: آزادی تنوّع تشکّل‌ها	۴۰۴
۳۷۵	دوم: تضمینات آزادی احزاب و گروه‌ها	۴۰۶
۳۷۶	الف: تضمین آزادی تشکّل	۴۰۶
۳۷۷	ب: هویت و شخصیت حقوقی	۴۰۷
۳۷۸	ج: تضمین آزادی فعالیت گروه‌ها	۴۰۸
۳۷۹	سوم: آیین تشکیل و رسمیت احزاب و جمعیت‌ها	۴۰۹
۳۸۰	الف: اعلام موجودیت و تقاضای ثبت احزاب و جمعیت‌ها	۴۰۹
۳۸۱	ب: بررسی و ثبت احزاب و جمعیت‌ها	۴۱۱
۳۸۲	ج: نقد نظارت بر تشکیل احزاب و جمعیت‌ها	۴۱۲
۳۸۳	چهارم: محدودیت‌های حاکم بر آزادی احزاب و جمعیت‌ها	۴۱۵
۳۸۴	الف: محدودیت اهداف با نظارت قبلی	۴۱۵
۳۸۵	ب: محدودیت عملکردها با نظارت بعدی	۴۱۶
۳۸۶	یک: محدوده‌های قانونی	۴۱۷
۳۸۷	دو: تعقیب و آیین دادرسی	۴۱۹
۳۸۸	بخش دوم: آزادی تشکیل اجتماعات و راهپیمایی‌ها	۴۱۹
	بند اول: مبنا و مفهوم اجتماعات و تظاهرات	۴۲۰
۳۸۹	اول: مبنای اجتماعات و تظاهرات	۴۲۰
	دوم: مفهوم حقوقی اجتماعات و تظاهرات	۴۲۱
۳۹۰	الف: تعاریف	۴۲۱
۳۹۱	ب: اجتماعات و راهپیمایی‌ها در حقوق موضوعه	۴۲۲

بند دوم: اصل آزادی اجتماعات در حقوق داخلی	۴۲۲
اول: تحلیل حقوقی اصل آزادی اجتماعات و راهپیمایی‌ها	۳۹۲
الف: اجتماعات و تظاهرات بدون حمل سلاح (مسالمت‌آمیز)	۳۹۳
ب: عدم اخلاف به مبانی اسلام	۳۹۴
دوم: نظارت بر اجتماعات و راهپیمایی‌ها	۴۲۵
الف: ضرورت نظارت	۳۹۵
۱- تضمین آزادی اجتماعات	۴۲۶
۲- تضمین نظم و امنیت عمومی	۴۲۶
ب: آیین نظارت	۳۹۶
فصل چهارم: حقوق و آزادی‌های افراد در اداره امور کشور	۴۲۹
مقدمه	۳۹۷
بخش اول: دموکراسی و مشارکت مردم در اداره امور عمومی	۳۹۸
بند اول: مبانی و مختصات دموکراسی	۴۳۰
اول: همگانی بودن مشارکت	۳۹۹
دوم: آزادی مشارکت	۴۰۰
سوم: کثرت‌گرایی و تعدد اندیشه و حزب	۴۰۱
چهارم: تصمیم اکثریت و حقوق اقلیت	۴۰۲
پنجم: تناوب قدرت	۴۰۳
ششم: حاکمیت قانون	۴۰۴
بند دوم: سازماندهی مشارکت مردم	۴۰۵
اول: سازماندهی حقوقی مشارکت	۴۳۵
الف: حق رأی	۴۰۶
ب: درستی و صحت رأی	۴۰۷
دوم: سازماندهی اجرایی انتخابات (نظام انتخاباتی)	۴۰۸
الف: نظام اکثریت	۴۰۹
ب: نظام انتخاباتی فردی، جمعی و فهرستی	۴۱۰
ج: نظام انتخاباتی تناسبی	۴۱۱
۴۳۸	
۴۳۹	
۴۴۰	

بخش دوم: نظام حقوقی مشارکت مردم در اداره امور کشور	۴۴۱
بند اول: مشارکت مردم در نظام‌های فراملی	۴۴۱
اول: جایگاه مردم در نظام اسلامی	۴۴۱
الف: روابط مسؤولان انسان در جامعه اسلامی	۴۴۱
یک: انسان و خداوند	۴۴۲
دو: انسان و جامعه	۴۴۲
سه: انسان و دولت	۴۴۳
ب: نقش مردم در امور سیاسی و حکومتی	۴۴۴
یک: بیعت	۴۴۴
دو: انتخاب	۴۴۵
سه: شورای اجتماعی و سیاسی	۴۴۸
چهار: نظارت بر زمامداری	۴۴۹
دوم: حقوق و آزادی‌های سیاسی افراد در نظام بین‌المللی	۴۵۲
بند دوم: مشارکت مردم در حقوق داخلی	۴۵۴
اول: اداره امور کشور به آنگاه آراء عمومی	۴۵۵
الف: در تأسیس نظام سیاسی و تدوین قانون اساسی	۴۵۵
ب: در انتخابات و همه‌پرسی	۴۵۶
دوم: حق اشتغال به مشاغل عمومی	۴۵۸
الف: حقوق افراد در دستیابی به مشاغل سیاسی	۴۵۹
یک: رهبری	۴۵۹
دو: ریاست جمهوری	۴۶۰
سه: نمایندگی مجلس شورای اسلامی	۴۶۰
ب: حقوق افراد در دستیابی به مشاغل اداری، قضائی و نظامی	۴۶۱
یک: مشاغل اداری	۴۶۱
دو: مشاغل قضائی و نظامی	۴۶۳
فصل پنجم: حقوق اقتصادی، اجتماعی فرهنگی	۴۶۵
مقدمه	۴۶۵
بخش اول: حقوق اقتصادی و اجتماعی مربوط به کار	۴۶۶
بند اول: آزادی کار	۴۶۷

۴۶۷	اول: منع کار اجباری	۴۳۸
۴۶۸	الف: نظام بین‌المللی منع کار اجباری	۴۳۹
۴۶۹	ب: آزادی کار و منع کار اجباری در حقوق داخلی	۴۴۰
۴۷۰	دوم: نفی بهره‌کشی	۴۴۱
۴۷۱	الف: نفی بهره‌کشی در نظام بین‌المللی	۴۴۲
۴۷۳	ب: نفی بهره‌کشی در نظام داخلی	۴۴۳
۴۷۳	بند دوم: اشتغال و سیاست‌های حمایتی آن	۴۴۴
۴۷۴	اول: سیاست‌گذاری کلی اشتغال	۴۴۵
۴۷۴	الف: سیاست‌گذاری اشتغال در نظام بین‌المللی	۴۴۶
۴۷۵	ب: سیاست‌گذاری اشتغال در حقوق داخلی	۴۴۷
۴۷۶	دوم: حمایت افراد از طریق راهنمایی و آموزش فنی و حرفه‌ای	۴۴۸
۴۷۷	الف: آموزش فنی و حرفه‌ای در حقوق بین‌الملل	۴۴۹
۴۷۸	ب: آموزش فنی و حرفه‌ای در حقوق داخلی	۴۵۰
۴۷۸	سوم: حمایت افراد از طریق کاریابی و اشتغال	۴۵۱
۴۷۹	چهارم: حمایت از بیکاران	۴۵۲
۴۸۰	الف: موازین بین‌المللی حمایت از بیکاران	۴۵۳
۴۸۱	ب: حمایت از بیکاران در حقوق داخلی	۴۵۴
۴۸۱	بند سوم: حقوق جمعی کار	۴۵۵
۴۸۲	اول: آزادی سندیکایی	۴۵۶
۴۸۲	الف: آزادی سندیکایی در نظام بین‌المللی	۴۵۷
۴۸۳	ب: آزادی انجمن‌های صنفی در حقوق داخلی	۴۵۸
۴۸۴	دوم: حق اعتصاب	۴۵۹
۴۸۵	الف: جایگاه اعتصاب در حقوق بین‌الملل	۴۶۰
۴۸۶	ب: اعتصاب در حقوق داخلی	۴۶۱
۴۸۸	بخش دوم: حقوق اجتماعی	۴۶۲
۴۸۸	بند اول: حق برخورداری از رفاه و تأمین اجتماعی	۴۶۳
۴۸۹	اول: حق برخورداری از رفاه و زندگی شایسته	۴۶۴
۴۹۰	دوم: حق برخورداری از تأمین اجتماعی	۴۶۵
۴۹۰	الف: تأمین اجتماعی در نظام بین‌المللی	۴۶۶
۴۹۱	ب: تأمین اجتماعی در حقوق داخلی	۴۶۷

۴۶۸	یک: مستمری بازنشستگی، پیری و ازکارافتادگی..... ۴۹۲
۴۶۹	دو: مستمری بیکاری، بی‌سرپرستی، در راه‌ماندگی و سوانح و حوادث ۴۹۳
۴۷۰	سه: خدمات بهداشتی و درمانی و مراقبت‌های پزشکی ۴۹۴
۴۷۱	بند دوم: حمایت‌های خانوادگی (زنان و کودکان)..... ۴۹۴
	اول: حمایت‌های خانوادگی زنان و کودکان در حقوق بین‌الملل ۴۹۵
۴۷۲	الف: حمایت‌های عام بین‌المللی..... ۴۹۵
۴۷۳	ب: حمایت‌های خاص بین‌المللی ۴۹۶
۴۷۴	دوم: حمایت‌های خانوادگی در حقوق داخلی ۴۹۷
۴۷۵	بخش سوم: حقوق فرهنگی..... ۴۹۹
	بند اول: حقوق فرهنگی فردی ۵۰۰
۴۷۶	اول: حق برخورداری از آموزش و پرورش ۵۰۱
۴۷۷	الف: حق بر آموزش در نظام بین‌المللی..... ۵۰۲
۴۷۸	ب: حق بر آموزش در حقوق داخلی..... ۵۰۴
۴۷۹	یک: آموزش و پرورش رایگان ۵۰۴
۴۸۰	دو: آموزش و پرورش همگانی..... ۵۰۴
۴۸۱	سه: توسعه و تعمیم آموزش عالی..... ۵۰۵
۴۸۲	دوم: حق بر مالکیت معنوی..... ۵۰۶
۴۸۳	الف: حق بر مالکیت معنوی در نظام بین‌المللی..... ۵۰۸
۴۸۴	ب: حق بر مالکیت معنوی در حقوق داخلی..... ۵۰۸
	بند دوم: حقوق فرهنگی جمعی..... ۵۱۰
۴۸۵	اول: حق بر مشارکت فرهنگی و ارتقاء فرهنگ عمومی ۵۱۰
۴۸۶	الف: مشارکت فرهنگی و ارتقاء علمی در نظام بین‌المللی..... ۵۱۰
۴۸۷	یک: مشارکت و همراهی اقشار مختلف در زندگی فرهنگی ... ۵۱۱
۴۸۸	دو: پیشرفت علمی در برخورداری از فنون و هنرها..... ۵۱۲
۴۸۹	ب: مشارکت فرهنگی و ارتقاء علمی در حقوق داخلی..... ۵۱۳
۴۹۰	یک: سیاستگذاری دولت در استفاده از علوم و تجارب پیشرفته ۵۱۳
۴۹۱	دو: آزادی مطبوعات و رسانه‌های گروهی و نقش مثبت آن در ۵۱۴
	مشارکت آگاهانه فرهنگی مردم..... ۵۱۴
۴۹۲	سه: افکار عمومی و نقش‌سازنده آن در مشارکت آگاهانه مردمی ۵۱۵

دوم: حق بر تعیین سرنوشت فرهنگی	۴۹۳
الف: حقوق بشر و تنوع فرهنگی در نظام بین‌المللی	۴۹۴
ب: تنوع فرهنگی و حقوق فرهنگی اقلیت‌ها در نظام داخلی	۴۹۵
یک: اصل برابری و عدم تبعیض بین اعضای ملت	۴۹۶
دو: اصل حمایت از حقوق فرهنگی اقلیت‌ها	۴۹۷
فصل ششم: حقوق بشر در موارد خاص	۵۲۱
مقدمه	۴۹۸
بخش اول: حقوق زنان	۴۹۹
بند اول: حقوق اجتماعی	۵۰۰
اول: ضرورت احیای منزلت زنان در جامعه	۵۰۱
الف: شخصیت زن در اندیشه اسلامی	۵۰۲
ب: منزلت زن در حقوق بین‌الملل	۵۰۳
ج: ایجاد زمینه مساعد برای رشد شخصیت زن در حقوق داخلی ..	۵۰۴
دوم: حقوق حمایتی خاص زنان در کار و اشتغال	۵۰۵
الف: محدوده‌های حاکم بر کار زنان در استنباط اندیشمندان اسلامی ..	۵۰۶
ب: حق کار و اشتغال زنان در موازین بین‌المللی	۵۳۰
یک: حق کار و اشتغال زنان برابر با مردان	۵۳۰
دو: حمایت‌های خاص زنان در مورد کار و اشتغال	۵۳۰
ج: حمایت از شرایط کار و اشتغال خاص زنان در حقوق داخلی ..	۵۰۹
یک: شرایط حمایتی کار زنان	۵۱۰
دو: نقش شوهر در باز داشتن زن از کارهای منافی مصالح و حیثیات خانوادگی	۵۱۱
بند دوم: حقوق خانوادگی	۵۱۲
اول: حقوق زن در تکوین و بقای خانواده	۵۳۵
الف: حقوق بین‌الملل	۵۱۳
ب: حقوق داخلی	۵۱۴
دوم: شأن و مرتبت خانوادگی زن	۵۱۵
الف: حقوق بین‌الملل	۵۱۶

۵۳۹	ب: حقوق داخلی	۵۱۷
۵۴۰	بند سوم: حقوق سیاسی	
۵۴۰	اول: حقوق سیاسی زنان در اندیشه اسلامی و نظام بین‌المللی	
۵۴۰	الف: اندیشه اسلامی	۵۱۸
۵۴۲	ب: حقوق بین‌الملل	۵۱۹
۵۴۳	دوم: حقوق سیاسی زنان در نظام حقوقی داخلی	۵۲۰
۵۴۳	الف: حقوق انتخاباتی	۵۲۱
۵۴۴	ب: مناصب مدیریت سیاسی	۵۲۲
۵۴۷	بند چهارم: حقوق زنان در عرصه قضائی	۵۲۳
	اول: حقوق زنان در امر قضاء بر مبنای اندیشه اسلامی و نظام بین‌المللی	
۵۴۷	الف: اندیشه اسلامی	
۵۴۷	یک: در شهادت	۵۲۴
۵۴۸	دو: در قضاوت	۵۲۵
۵۴۹	ب: حقوق بین‌الملل	۵۲۶
۵۵۰	دوم: حقوق زنان در امر قضا بر اساس حقوق داخلی	۵۲۷
۵۵۰	الف: در شهادت	۵۲۸
۵۵۱	ب: در قضاوت	۵۲۹
۵۵۱	بخش دوم: حقوق کودک	۵۳۰
۵۵۲	بند اول: حقوق کودک در نظام بین‌المللی	۵۳۱
۵۵۳	اول: اصول حمایتی از حقوق کودک	۵۳۲
۵۵۵	دوم: شیوه‌های حمایت از حقوق کودک	۵۳۳
۵۵۵	بند دوم: حمایت از زندگی کودک	۵۳۴
۵۵۶	اول: حمایت‌های خانوادگی	۵۳۵
۵۵۶	الف: نگهداری و تربیت کودک (حضانت)	۵۳۶
۵۵۸	ب: اداره امور کودک (ولایت و قیمومت)	۵۳۷
۵۵۹	دوم: حمایت‌های اجتماعی از کودکان	۵۳۸
۵۵۹	الف: تأمین اجتماعی کودکان	۵۳۹
۵۶۰	ب: حمایت‌های آموزشی و فرهنگی کودکان	۵۴۰
۵۶۱	سوم: حمایت از حقوق کیفری کودکان	۵۴۱

۵۴۲	الف: سنّ مسؤولیت کیفری کودکان.....	۵۶۲
۵۴۳	ب: دادگاه صالح رسیدگی به جرائم کودکان بزهکار و نقدانحلال آن.....	۵۶۲
۵۴۴	ج: ایجاد مراکز اصلاح و تربیت کودکان.....	۵۶۳
۵۴۵	د: حدود مسؤولیت کیفری کودکان.....	۵۶۴
۵۴۶	بند سوم: حمایت از کودکان نیازمند مراقبت‌های ویژه.....	۵۶۵
۵۴۷	اول: کودکان نامشروع.....	۵۶۵
۵۴۸	الف: همبستگی اعضای جامعه انسانی در حمایت از کودکان طبیعی.....	۵۶۶
۵۴۹	ب: کودک نامشروع در حقوق داخلی.....	۵۶۶
۵۵۰	دوم: کودکان فرزند خوانده.....	۵۶۸
۵۵۱	الف: بعثت فرزندخواندگی در حقوق بین‌الملل.....	۵۶۸
۵۵۲	ب: فرزند خواندگی در حقوق داخلی.....	۵۶۹
۵۵۳	یک: شرایط پذیرش کودک برای سرپرستی.....	۵۷۰
۵۵۴	دو: ضوابط صدور حکم سرپرستی.....	۵۷۰
۵۵۵	سه: آثار مترتب بر حکم سرپرستی.....	۵۷۱
۵۵۶	چهار: صلح بلاعوض.....	۵۷۱
۵۵۷	بند چهارم: حمایت از حقوق شخصی کودک.....	۵۷۲
۵۵۸	اول: حق کودک در برخورداری از هویت.....	۵۷۲
۵۵۹	الف: نام و هویت شخصی کودک.....	۵۷۲
۵۶۰	ب: ملیت و تابعیت کودک.....	۵۷۲
۵۶۱	دوم: حق کودک در داشتن آزادی عقیده و بیان و تشکّل.....	۵۷۳
۵۶۲	سوم: حقوق کار کودک.....	۵۷۵
۵۶۳	بخش سوم: حقوق اقلیت‌ها.....	۵۷۷
۵۶۴	بند اول: حقوق اقلیت‌ها در نظام بین‌المللی.....	۵۷۹
۵۶۵	اول: ممنوعیت تبعیض بین افراد جامعه.....	۵۷۹
۵۶۶	دوم: حقوق اختصاصی اقلیت‌ها.....	۵۸۱
۵۶۷	بند دوم: حقوق اقلیت‌های قومی.....	۵۸۲
۵۶۸	اول: اصل مساوات و عدم تبعیض بین اعضای ملت.....	۵۸۲
۵۶۹	دوم: شناسایی هویت‌های قومی و حمایت از آن.....	۵۸۳
۵۷۰	بند سوم: حقوق اقلیت‌های مذهبی.....	۵۸۴
	اول: حقوق اساسی.....	۵۸۴

۵۸۴	الف: احترام	۵۷۱
۵۸۵	ب: آزادی انجام مراسم مذهبی	۵۷۲
۵۸۶	ج: رسمیت تعلیم و تربیت دینی و احوال شخصیه	۵۷۳
۵۸۷	د: رسمیت منطقه‌ای	۵۷۴
۵۸۸	دوم: حقوق سیاسی و اداری	۵۷۵
۵۸۹	بند چهارم: حقوق غیر مسلمانان	۵۷۶
۵۹۰	اول: حقوق اقلیت‌های دینی شناخته شده (اهل کتاب)	۵۷۷
۵۹۰	الف: شناسایی	۵۷۸
۵۹۱	ب: آزادی انجام مراسم دینی	۵۷۹
۵۹۲	ج: استقلال در احوال شخصیه و تعلیمات دینی	۵۸۰
۵۹۲	د: حق تشکّل	۵۸۱
۵۹۳	ه: حق نمایندگی مجلس شورای اسلامی	۵۸۲
۵۹۳	و: حقوق اجتماعی، اداری و استخدامی	۵۸۳
۵۹۴	دوم: حقوق سایر غیر مسلمانان (غیر اهل کتاب)	۵۸۴
۵۹۵	الف: حق برخورداری از اخلاق حسنه و قسط و عدل اسلامی	۵۸۵
۵۹۶	ب: حق برخورداری از حقوق انسانی	۵۸۶
۵۹۹	ج: حدود حقوق غیر مسلمانان غیر اهل کتاب	۵۸۷
۵۹۹	بخش چهارم: حقوق پناهندگان	۵۸۸
۶۰۱	بند اول: مفاهیم اخلاقی و دینی پناهندگی	۵۸۹
۶۰۱	اول: پناهندگی قبل از اسلام	۵۹۰
۶۰۳	دوم: مفهوم اسلامی پناهندگی	۵۹۱
۶۰۴	بند دوم: نظام حقوقی پناهندگی	۵۹۲
۶۰۴	اول: مفهوم بین‌المللی پناهندگی	۵۹۳
۶۰۷	دوم: پناهندگی در حقوق داخلی	۵۹۴
۶۰۷	الف: پذیرش و اعطای پناهندگی	۵۹۵
۶۰۸	ب: حقوق و تعهدات پناهندگان	۵۹۶
۶۱۱	فهرست الفبایی	۶۱۱
۶۱۱	فهرست الفبایی تحلیلی	۶۱۱
۶۲۹	فهرست الفبایی ساده	۶۲۹
۶۴۸	فهرست منابع	۶۴۸